

яку обґрунтував численними посиланнями на божественний закон і право.

1. Aurelius Augustinus. De Civitate Dei ad Marcellinum // Patrologiae cursus completus. Series Latina. Ed. J.-P. Migne. T. 41. – P.: Près la barrière D'Enfer, 1845. – P. 13 – 804. 2. Opera omnia iussu impensaque Leonis XIII P. M. edita ..., t. 6-10: Prima – secunda Summae Theologiae ad codices manuscriptorum Vaticanos exacta cum Commentariis Thomae de Vio Caietani, Ordinis Praedicatorum, S. R. E. cardinalis (Ex Typographia Polyglotta S. C. de Propaganda Fide, Romae, 1891-1899). 3. Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita ..., t. 42: De regno ad regem Cyprum (Editori di San Tommaso, Roma, 1979). 4. Opera omnia iussu Leonis XIII P. M. edita ..., t. 48: Sententia libri Politicorum (Ad Sanctae Sabinae, Romae, 1971). 5. Блаженный Августин. Оградебожием. – М.: Харвест, М.: АСТ, 2000. – 1296 с. 6. Аквинский Фома. Сумма теологии. – К.: Ника-Центр: Эльга, 2005-2008. 7. Аквинский Фома. О правлении государей. // Политические структуры эпохи феодализма в Западной Европе VI-XVII вв. – Л.: "Наука", 1990. – с. 217-244. 8. Аквинский Тома. Коментарі до Аристотелевої "Політики". – К.: Вид-во Соломії Павличко "ОСНОВИ", 2003. – 800 с.

9. Burt D. Friendship and society. An introduction to Augustine's Practical Philosophy. – Cambridge: William B. Eerdmans publishing company, 1999. – 239 p. 10. Gilby T. The Political Thought of Thomas Aquinas. – Chicago, 1958. 11. Gilson E. Introduction à l'étude de Saint Augustin. – P., 1943. 12. Gilson E. Le thomisme. Introduction à la philosophie d'Aquin. – P., 1965. 13. Hayen A. Saint Thomas d'Aquin et la vie de l'Église. – Louvain, 1952. 14. Prelot M., Lescuyer G. Histoire des idées politiques. – P., 1980. 15. Борґрош Ю. Фома Аквинский. – М.: Мысль, 1975. – 183 с. 16. Герье Н. Блаженный Августин. – М.: Изд-во Эксмо, 2003. – 640 с. 17. Колпстон Ф.-Ч. Аквинат. Введение в философию средневекового мыслителя. – Долгопрудный: Вестком, 1999. – 275 с. 18. Майоров Г.Г. Формирование средневековой философии: латинская патристика. – М.: Мысль, 1979. – 430 с. 19. Рассел Б. История западной философии и ее связи с политическими и социальными условиями от античности до наших дней. – Новосибирск: Изд-во Новосибирского ун-та, 1993. – 455 с. 20. Эйкен Г. История и система средневекового мирозерцания. – М.: Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2011. – 776 с.

Надійшла до редколегії 14.03.12

Б. Гончар, д-р іст. наук, проф.,
Ю. Гончар, канд. іст. наук

МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ США В ЄВРОПІ НАПЕРЕДОДНІ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

В статті аналізується миротворча діяльність США в Європі напередодні Першої світової війни.

The article presents analysis of the USA activities as peacemaker in Europe on the eve of the First world war.

Коли в серпні 1914 року в Європі вибухнула війна, яка перетворилася в світову, Сполучені Штати 4 серпня оголосили про нейтралітет. Закономірно виникає питання: "Які витоки американського нейтралітету? Що спричинило вибір Вашингтоном такого зовнішньополітичного курсу?" Однозначної відповіді на ці запитання немає. Багато дослідників відзначають, що фактори, які змусили президента США Вудро Вільсона (1913 – 1921) та його оточення зробити такий вибір, "були різноманітними". [6, с. 46] Деякі історики стверджували, що головними причинами такого рішення були політична, військова і моральна невідповідність Америки до війни [4, с. 348]. Російські американісти Г.М. Севастьянов і Б.Д. Косенко вказували, що до початку війни суперечності між США та їхніми європейськими суперниками ще не досягли тієї стадії гостроти, що вимагала б негайного вступу Америки у війну. До того ж у боротьбі центральних держав і Антанти за нових союзників не було місця для Сполучених Штатів [3, с. 302]. У той же час у науковій літературі не так багато уваги приділяється миротворчій діяльності США, що стала важливим напрямком американської політики в Європі в першій половині другого десятиріччя XX ст.

З початком XX ст. дипломатія США, поступово відмовляючись від традиційного ізоляціонізму як принципу невтручання у справи європейського континенту, намагається брати участь у європейській політиці. Так, американці брали участь у розв'язанні першої марокканської кризи (1905 – 1906 рр.), у роботі Гаагських конференцій миру 1899 р. і 1907 р., які скликалися за ініціативою російського імператора Миколи II тощо. На другу конференцію в Гаагу з'їхалися представники 44 країн: окрім 27 учасників першої конференції, за пропозицією президента США Т. Рузвельта (1901 – 1909), були запрошені делегації 17 латиноамериканських країн. На цих конференціях було прийнято чимало конвенцій, що торкалися законів і звичаїв ведення війни, а також мирного врегулювання міжнародних сутичок, зокрема, перша Гаагська конференція заснувала існуючий і тепер Міжнародний арбітражний суд. Незважаючи на певні позитивні результати мирних конференцій в Гаазі, вони фактично не розглядали питання про обмеження гонки озброєнь, чи його скорочення, – питання що ставало

центральним для збереження миру і попередження війни в Європі. В 1907 р. президент США Т. Рузвельт посилався на невдачу другої Гаагської конференції в обмеженні озброєнь, запропонував конгресу виділити кошти на будівництво нових лінійних кораблів. До кінця його президентства військово-морські витрати США збільшилися з 10,8% федерального бюджету в 1900 р. до 16,7% в 1909 р. Військовий флот США за тоннажем вийшов на 2-е місце у світі, поступаючись лише флоту Британської імперії [6, с. 243].

Темпи нарощування зброї в Європі стали настільки масштабними, а міжнародні конфлікти такими гострими і частими, що викликали занепокоєння не лише європейських, але й американських правлячих кіл і пацифістськи налаштованих прошарків населення США.

На початку XX ст. у США широкого розмаху набув антимілітаристський рух прихильників миру, ініціаторами якого були кілька американських сенаторів, зокрема колишній державний секретар і сенатор Е. Рут. У США було створено низку впливових пацифістських організацій загальнонаціонального масштабу: Церковний союз миру, Американське товариство миру, Нью-Йоркське товариство миру тощо. У 1910 р. бостонський видавець Е. Джінн заснував "Фонд миру на землі", з капіталом в один мільйон доларів. У цей же час колишній сталеплавильний магнат Е. Карнегі створив "Фонд міжнародного миру", який існує й тепер. Протягом 1900 – 1914 рр. в Америці було створено близько 45 різних організацій миру [6, р. 26]. Американські захисники миру, які брали участь у Гаагських конференціях миру, сподівались на підтримку адміністрації В. Вільсона, яка прийшла до влади в березні 1913 року, в підготовці третьої мирної конференції в Гаазі, яка попередньо була призначена на 1915 р. Але державний секретар В. Брайан, який дотримувався пацифістських поглядів, вважав, що невдача другої Гаагської конференції миру відносно обмеження озброєнь показала, як важко "забезпечити мир лише договором, коли так багато країн потрібно брати до уваги і так багато конфліктних інтересів необхідно гармонізувати" [14, р. 215]. Але вже в кінці 1913 р. за підтримки американського уряду підготовчий комітет підготував остаточні рекомендації для американської програми на третю конференцію захисту миру в Гаазі.

Під впливом виступів пацифістів у грудні 1913 р. палата представників Конгресу США 317 голосами проти 11 прийняли резолюцію В. Хенслі, що схвалювала заклик першого лорда адміралтейства Великої Британії В. Черчілля до призупинення ("канікул") будівництва військових кораблів на один рік. Незважаючи на те, що сенат не розглядав таку резолюцію, це був значний успіх американських прихильників миру [13, р. 218].

На літо 1914 р. американські захисники миру запланували участь у кількох міжнародних форумах миру в Європі. Зокрема, американський Церковний союз миру в співробітництві з англійськими і німецькими церковними радами миру субсидували конференцію миру в Констанці (Німеччина) на початку серпня 1914 р.

Адміністрація В. Вільсона, як і попередні уряди Т. Рузвельта і В. Тафта (1909-1913), вважала важливим зміцнення позицій США на європейському континенті, що було певною мірою відходом від позицій ізоляціонізму і втручанням у справи Європи. Дипломатія США ще до Першої світової війни намагалася попередити війну, пропонуючи миротворчі послуги в різних формах. Державний секретар В. Брайан намагався підтримувати європейську рівновагу, – "баланс сил" – за допомогою переговорів і укладанням арбітражних двосторонніх пактів, що отримали назву "охладжуючих договорів" [15, р. 2]. Сутність цієї політики полягала в тому, що сторони, які домовлялися, брали на себе зобов'язання звертатися у випадку виникнення конфлікту в міжнародну комісію й очікувати її рішення, не нарощуючи озброєнь протягом тривалого часу (до одного року) і лише після цього вирішувати питання, розпочинати чи ні військові дії. Брайан припускав, що прийняття таких договорів приведе до створення міжнародної правової організації, де США будуть відігравати важливу роль, а з другого боку, протягом передбачуваного превентивного терміну обставини могли зазнати змін і пристрасні уцхунуть [3, с. 247].

У 1913 – 1914 рр. США підписали 30 договорів з різними країнами, із них 22 були ратифіковані й набрали чинності. Лише Німеччина відмовилася вести переговори на цю тему зі Сполученими Штатами. Держсекретар Брайан усе ж вважав ці договори одним із найбільших дипломатичних досягнень США.

Президент В. Вільсон, надавши Брайону повну свободу в справі укладання "охладжуючих договорів", взяв на себе керівництво зовнішньою політикою і особисто здійснював кроки на зближення з Європою, зокрема, на пом'якшення суперечностей з Великою Британією. У відносинах з європейськими державами Вільсон використовував головним чином "особисту дипломатію". В Німеччину і Англію направлялися неофіційні представники президента, його особисті друзі Е. Карнегі і Е. Хауз. Значення цих візитів, як справедливо відзначав дослідник із Томська Б.П. Заостровцев, набували уваги в зв'язку з тим, що "здійснювалися вони в період найгостріших криз у Європі – у розпал другої Балканської кризи і напередодні Першої світової війни" [2, с. 233].

У червні 1913 р. кайзер Німеччини Вільгельм II прийняв двох впливових американців, які не мали офіційного статусу, але надто впливових – Е. Карнегі, мільйонера, який відійшов від справ, і Я. Шмідлаппа, бізнесмена і директора "Фонду міжнародного миру Карнегі". "Від імені Америки" Карнегі вручив кайзеру адрес у зв'язку з 25-річчям його правління і заявив, що "громадська думка" США бачить в ньому "апостола миру" [2, с. 233]. Але ніяких практичних наслідків цей візит не мав. Зустріч Карнегі з кайзером, як стверджує Б.П. Заостровцев, посилаючись на "Американську енциклопедію", "не мала і не могла мати ніяких наслідків для роз-

витку німецько-американських відносин, хоча б тому, що сам Карнегі через свою "Карнегі корпорейшн оф Нью-Йорк" витратив на зміцнення англо-американських відносин у 10 разів більше доларів, аніж на зміцнення міжнародного миру [2, с. 234-235].

Полковник (почесне, невійськове звання в Техасі) Е. Хауз, як неофіційний радник, мав великий вплив на формування зовнішньополітичних поглядів президента В. Вільсона. Усвідомлення того, що "становище в Європі критичне і може в будь-який момент перерости в загальну європейську війну", яка торкнеться "будь-якого куточка земної кулі", привело Хауза до думки, що "обов'язки та інтереси Сполучених Штатів вимагають прикладання усіх зусиль для попередження війни" [9, р. 39, 54]. Він був переконаний, що співробітництво з великими європейськими державами у справі збереження миру було життєвим матеріальним інтересом Сполучених Штатів.

Ще до офіційного вступу В. Вільсона на посаду президента (інаугурація відбулася 4 березня 1913 р.) Хауз задумав політику співробітництва між Сполученими Штатами, Великою Британією і Німеччиною. Він вбачав головну небезпеку миру в Європі у ворожнечі між Берліном і Лондоном. Тому він мав намір "досягти кращого взаєморозуміння між Англією і Німеччиною" [9, р. 245]. В травні 1913 р. Хауз після бесіди з німецьким послом у США графом І. фон Бернсторфом записав у своєму щоденнику: "Я висловив думку, що було б великим досягненням, якби були встановлені дружні відносини між Англією, Німеччиною, Японією і Сполученими Штатами ... Вони могли б забезпечити мир і належний розвиток не розроблених (waste) територій". Граф Бернсторф не очікувано підтримав ідею; він заявив, що "останнім часом налагодилося більше взаєморозуміння між Англією і Німеччиною" і навіть "запропонував щоб можливо Китай став найбільш обіцяючим полем нинішньої співпраці і Сполучені Штати могли там співпрацювати з Німеччиною і Англією ..." [8, р. 246-247].

Ініціативу Е. Хауза активно підтримав президент США В. Вільсон. На початку червня 1913 р. полковник Хауз відправився в Лондон, де він вів переговори з міністром закордонних справ Е. Греєм, якому він привіз особисте послання В. Вільсона. Під час бесіди Хауза з Греєм обговорювалася пропозиція державного секретаря В. Брайана про так званий, "охладжуючий договір з Англією. Результатом цієї зустрічі, як дещо перебільшено стверджує московська дослідниця І. Белявська, стала "неофіційна угода про союз двох країн" [3, с. 248]. Напевно таке твердження стало наслідком повідомлення американського посла в Лондоні В. Пейджа президенту В. Вільсону, в якому він, аналізуючи наслідки візиту Хауза, відзначав, що урядові кола країни перебування висловлюють готовність укласти союз зі США, краще неофіційний [9, v. 28, р. 53]. В даному випадку, напевно, більш точнішим є висновок Б.П. Заостровцева проте, що ці неофіційні візити, які сприймаються аналітиками як посередництво США між Англією та Німеччиною, були "першими кроками адміністрації Вільсона в напрямку політичного зближення з Великою Британією" [2, с. 234]. У будь-якому випадку прагнення Хауза до налагодження міжнародного співробітництва Сполучених Штатів з Великою Британією та Німеччиною було схвально сприйняте в Лондоні. Адже в цей час, як підкреслює М.Є. Покровський, "Англія проводила складну гру, намагаючись втягнути США в передбачувані переговори з Німеччиною" [3, с. 249].

Через три місяці після завершення візиту Хауза в Лондон до США в листопаді 1913 р. прибув англійський неофіційний емісар – помічник міністра закордонних справ Е. Грея Вільям Тіррелл. Формально метою візиту

було улагодження англо-американських суперечностей в Мексиці. Одночасно Тіррелл активно підтримував план нової поїздки Хауза до Європи з метою провести переговори про скорочення військово-морських програм Німеччини і Англії з наступним укладанням тристоронньої угоди. Він надав кілька практичних порад відносно місії Хауза. Зокрема, він запропонував розпочати поїздку з Берліна і обов'язково переговорити з кайзером Вільгельмом II та повідомити його, серед інших речей, що Англія і Америка "зарили сокири", тобто нормалізували свої відносини [9, р. 249]. Намагаючись зробити Хауза представником і США, і Англії на задуманих переговорах з Німеччиною, Тіррелл пообіцяв ознайомити Хауза з "усією перепискою між Великою Британією та Німеччиною з питання про роззброєння" з тим, щоб він "міг переконатися наскільки справедлива Велика Британія у своїй позиції" [9, р. 250]. Фактично, підштовхуючи США виступити з ініціативою укладання тристоронньої угоди про скорочення витрат на морські озброєння, Англія мала намір отримати згоду Німеччини "на призупинення будівництва надмірно великого флоту і взагалі обмежила її милітаризм в цілому" [9, р. 250]. Британський курс на неофіційне зближення з Сполученими Штатами можливо був продуманим маневром з метою дезорганізації німецького керівництва. У той же час і Велика Британія, і Сполучені Штати продовжували нарощувати свої витрати на військово-морське будівництво.

"Великий задум", як назвав Хауз свою подорож до Європи, розпочався з візиту до Берліна, де він мав тривалі розмови з міністром закордонних справ фон Ягвим, з адміралом фон Тірпіцом, а також з кайзером Вільгельмом II. Німці, вважаючи Хауза військовим, тому, що його називали "полковником", запрошували його на різноманітні військові "шоу": військово-повітряні маневри, військовий ритуальний фестиваль тощо. Враження Хауза від візиту в Берлін було цілком визначеним. Він побачив, що німецькі керівники були охоплені ідеєю підготовки до війни; Вільгельм II, який з самого початку негативно поставився до "охолоджуючого договору", не мав наміру змінювати свою позицію і наполягав на "праві" Німеччини нарощувати свій військово-морський флот, "достатнього для захисту від об'єднаних сил Росії та Франції". Хауз з тривогою писав президенту В. Вільсону: "Ситуація – надзвичайна. Це милітаризм, що дійшов до повного безумства ... В один із днів тут станеться жажливий катаклізм" [9, р. 255].

Хауз виклав Вільгельму II свій план союзу Англії, Німеччини і США. Кайзер, як й інші керівники Німеччини, висловився позитивно відносно такої ідеї. Кайзер, торкаючись питання відносин з Англією, підкреслив, що "Великій Британії немає чого боятися Німеччини, він особисто є другом Англії та надає їй неоціненну послугу, забезпечуючи перевагу сил проти Росії" [9, р. 263]. Одночасно він заявив, що "прагне до миру, тому що це відповідає інтересам Німеччини" [9, р. 261].

Зміст розмови з німецьким кайзером, як свідчать приватні записи Хауза, два американському представнику підставу сподіватися на успіх у досягненні тристороннього союзу США, Німеччини і Великої Британії. Хоч кайзер відхилив американську пропозицію скоротити витрати на будівництво військово-морського флоту і нічого не обіцяв, він вселив у Хауза необґрунтовану надію на можливість переговорів Берліна з Лондоном. "Радий повідомити Вам, – писав Хауз президенту Вільсону, – що я добився такого успіху, на який міг лише сподіватися ... Я дуже задоволений досягнутим і мені не терпиться потрапити в Лондон, щоб переконатися, що можна там зробити" [9, р. 264].

Перебравшись у Лондон, Хауз мав зустрічі з прем'єром Г. Асквітом, міністром закордонних справ Е. Греєм, міністром фінансів Д. Ллойд Джорджем. Хауз передав Е. Грею слова графа Бернсторфа про його віру в можливість налагодження відносин між Німеччиною і Англією "Моєю метою, – пояснював Хауз у щоденнику, – було посягти насіння миру" [9, р. 248].

Хауз разом з американським послом В. Пейджем продовжували переговори з британським урядом відносно укладання "охолоджуючого договору". (Після деяких американських поступок цей договір був підготовлений до ратифікації 1 вересня, але в цей час вже почалася війна). Пропозиція американського представника про скорочення витрат на озброєння не була прийнята офіційним Лондоном.

Події пов'язані з вбивством спадкоємця імператора Австро-Угорщини ерц-герцога Франца Фердинанта 28 червня 1914 р. не знайшли відображення в опублікованих паперах миротворця Хауза. 3 липня Тіррел повідомив Хауза, що сер Едуард Грей запропонував полковнику написати кайзеру Вільгельму II про "враження, які він отримав від переговорів з англійським урядом відносно встановлення кращого взаєморозуміння між європейськими державами" [9, р. 277]. Лондон намагався переконати кайзера в миролюбивому ставленні Великої Британії до Німеччини. Хауз запропонував англійському міністру закордонних справ Е. Грею зустрітися з кайзером у Кілі на традиційній морській регаті. Німці не відповіли на дружелюбний (напевно підготовлений спільно з англійцями) лист Хауза, відправлений 7 липня. Коли лист дійшов до Німеччини, Вільгельм II, не дочекавшись повідомлень від полковника, відправився на яхті в норвезькі води. Грей не поїхав у Кіль.

"Великий задум" закінчився невдачею. Миротворча діяльність дипломатії США не могла ні умиротворити Німеччину, ні досягти англійсько-німецького зближення тому, що це було протиприродним за тих гострих суперечок між ними. Полковник Хауз виїхав із Європи 21 липня, за кілька днів до того як машина війни була запущена. Звичайно ж, побоюючись війни, американські політики перебільшували свої можливості попередити її початок; вони вірили в те, що європейські монархи, побоюючись втратити свої корони також висловляться за мир. До того ж важко уявити, що нікому не відомий раніше "полковник" у цивільному, без офіційних повноважень міг зупинити рух європейських держав до війни. "Сумнівно, що Вільсон надто глибоко вірив увтілення в життя грандіозної ідеї Хауза про роль Америки як маклера між блоками держав. Проте, його сприйняття схеми Хауза вказувало на його готовність використати неофіційну дипломатію як перший пробний крок до більшого американського втручання в європейські проблеми, як провісника його посередництва між європейськими ворогами під час Першої світової війни", – підкреслює американський дослідник Д. Петтерсон [14, р. 220].

Цілком імовірно, що вже весною-літом 1914 р., тобто ще до початку війни, місія Хауза була активним зондажем і одночасно спробою США вийти на світову арену в ролі арбітра чи миротворчого посередника. Спілкування Хауза з вищим керівництвом Німеччини і Британії свідчило про наміри США зблизити і примирити, а не зіштовхнути майбутніх ворогів, "Моя мета, – підкреслював полковник, – з'ясувати, можна чи ні досягти кращого взаєморозуміння і продовження миру" [10, р. 315].

Незважаючи на невдачу місії Хауза в "примиренні" європейських держав адміністрація В. Вільсона не відмовилася від миротворчої ролі. 29 липня США запропонували європейським державам свої послуги (dood offices) як посередника [12, р. 48-52]. Оголосивши

4 серпня 1914 р. нейтралітет США у війні, президент Вільсон у той же день направив персональні послання (телеграми) імператорам Німеччини, Росії та Австро-Угорщини, королю Великої Британії та президенту Франції такого змісту: "Як офіційний голова однієї з держав, які підписали Гаагську конвенцію, я вважаю, що це моя привілея і обов'язок у відповідності з третьою статтю цієї конвенції, повідомити Вам у дусі найщирішої дружби, що я готовий скористатися сприятливим випадком діяти в інтересах європейського миру тепер чи в будь-який інший зручний час, як можливість служити Вам і усім зацікавленим сторонам ..." [11, р. 191].

Жодна із воюючих держав не прийняла пропозицію США. Керівники цих держав надіслали Вільсону відповіді майже ідентичного характеру. Усі вони повідомляли про їхнє прагнення до миру, а війна їм була нав'язана. Посередництво Вільсона буде прийняте, як писав британський міністр закордонних справ Е. Грей, "після того як настане сприятливий час" [11, р. 192]. Держсекретар США В. Брайан, проглянувши ці відповіді, зауважив: "Кожен проголошує, що він заперечує війну і прагне уникнути її, а потім покладає відповідальність за неї на когось іншого" [11, р. 192].

Хоч перші американські миротворчі ініціативи в Європі зазнали невдачі, протягом Першої світової війни США неодноразово пропонували миротворчі послуги в різних формах.

Серед істориків продовжують точитися дискусії відносно причин започаткованих президентом США миротворчих посередницьких зусиль, направлених на попе-

редження зіткнення європейських коаліцій в Європі передодні світової війни. Але більшість з них сходиться на думці, що миротворчість В. Вільсона була в руслі традиційної дипломатії США з її принципами попередження збройної конфронтації та врегулювання виникаючих конфліктів і відповідала його інтернаціоналістським поглядам, та його баченню зовнішньої політики і дипломатії. В цілому така політика відповідала національним інтересам США і світового співтовариства в канун Першої світової війни.

1. Архив полковника Хауза. Т.І. – М., 1977. 2. Заостровцев Б.П. Некоторые аспекты политики США в первой мировой войне в Европе в 1912 – 1914 гг. // Вопросы всеобщей истории и историографии. Сб. статей. – Томск. 1984. 3. История внешней политики и дипломатии США. 1867 – 1918. – М., 1997. 4. История США. 1877 – 1918. Т.2. Отв. ред. Г.П. Куропятник. – М., 1985. 5. Козенко Б.Д. Посередничество без кавычек. Миротворчество США в 1914 – 1916 гг. // Первая мировая война. Дискуссионные проблемы истории. – М., 1994. 6. Кравченко И.Н. Дипломатическая история США (1877-1919). – М., 2002. 7. Листиков С.Б. К истории нейтралитета США в первой мировой войне. Беседа в Белом доме 9 января 1915 года // Новая и новейшая история. 2005. № 6. 8. Покровский М.Н. Америка и война 1914 года // Историк-марксист. Т. 13. – М., 1929. 9. The intimate papers of colonel House. Vol. I. Behind the political curtain 1912-1915. London. 1926. 10. The papers of Woodrow Wilson. Ed. By A.S. Link. Vol. 30. Princeton, New Jersey. 1979. 11. Link A.S. Wilson. The struggle for neutrality 1914-1915. New Jersey. 1960. 12. Millis W. Road to war. America 1914-1917. – N.Y. 1970. 13. Notter H. The origins of the foreign policy of Woodrow Wilson. – N.Y. 1965. 14. Patterson D.S. Toward a Warless world. The trail of American peace movement 1887-1914. – Bloomington / London. 1976. 15. West R. The department of state on the eve of the First World war. Athens. 1978. 16. Wynn N.A. From progressivism to prosperity, world war I and American society. – N.Y. – L. 1986.

Надійшла до редколегії 14.03.12

Н. Городня, канд. іст. наук, доц.

ЕКОНОМІЧНА ІНТЕГРАЦІЯ В АТР В КІНЦІ 1980-х – 1990-ті рр. І РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА США

Стаття аналізує стан і тенденції економічних інтеграційних процесів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні в кінці 1980-х – 1990-ті рр. (до Азійської фінансово-економічної кризи 1997–1998 рр.). Особлива увага приділяється ініціативам інституалізації східноазійської економічної інтеграції та інтеграційним чинникам в політиці адміністрацій Дж.Г.У.Буша і Б.Клінтона.

The paper studies status and trends of economic integration in Asia Pacific in late 1980s – 1990s (before Asian finance and economic crisis 1997–1998). It focuses on the steps to establish only-Asian economic integration process (as it had been done in Europe and America) and G.H.W. Bush and W. Clinton administrations involvement in Asia Pacific economic integration.

Міжнародна ситуація в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) по завершенні холодної війни і розпаду СРСР зазнала кардинальних змін. Ідеологічне, політичне і військове протистояння СРСР і США завершилося, у зв'язку з чим постало питання про майбутнє американських союзів у регіоні; відносини в трикутнику США – Китай – СРСР втратили своє значення, а регіональні держави-клієнти СРСР – свого патрона, що мало наслідком як виведення в'єтнамських військ з Камбоджі (1989 р.) і завершення Третьої індокитайської війни (1978-1991 рр.), так і появу північно-корейської ракетно-ядерної проблеми.

Крах біполярного світу і комуністичного блоку призвів до встановлення одноосібного глобального лідерства США. Водночас виник сильний запит на формування багатополюсного світового порядку, оснований на більш рівному розподілі військового, культурного і економічного впливу між кількома центрами сили. Підстави для цього створювала гостра американсько-японська економічна конкуренція; стрімкий економічний розвиток і військова модернізація Китаю; негативні наслідки для США рецесії світової економіки початку 1990-х рр.; підготовка до створення Європейського Союзу тощо.

Важливим елементом нового світового порядку, що народжувався, стала економічна регіоналізація, яка

відбувалися паралельно з економічною глобалізацією в межах одного ширшого процесу глобальних структурних змін. Найбільш динамічно вона відбувалася в Європі (підготовка до створення ЄС), Америці (підготовка до створення НАФТА) і в Східній Азії. Сам термін "Східна Азія" поруч з термінами "Північно-Східна Азія" і "Південно-Східна Азія" почав вживатися для визначення регіону з початку 1990-х рр. В цей час з'явилися ідеї про спільну регіональну ідентичність і спільні "азійські цінності" [1].

Характеризуючи політичну і економічну динаміку по завершенні холодної війни, дослідники відзначали зміни не лише в розподілі, але й в самій суті влади, що ставала все більш економічною. За характеристикою малайзійського вченого Н.Сопі, у зв'язку з глобальними змінами відбувалося піднесення геоекономіки на противагу геополітиці, яка домінувала після Другої світової війни. На відміну від геополітики, яка робить наголос на міцних і безпечних кордонах, геоекономіка відає перевагу посиленню потоків між кордонами (товарів, інвестицій, туристів, технологій тощо), розглядає сусідні держави не як потенційну загрозу, а як союзників, що дають можливості для національного розвитку; її рухають ринкові сили [2].

Однією з революційних змін 1980-1990-ті рр., менш помітною, ніж крах комуністичного блоку, але не менш